

***DAVRANIŞIN TANIMLANMASI,
DEĞERLENDİRİLMESİ, MÜDAHALE***

-
- Çocuklar gelişim süreçlerinde yeni beceriler kazanırken, çevrelerine uyum sağlamaya çalışırken, pek çok problemle karşı karşıya kalabilirler.
 - Eğer çocuk içinde bulunduğu gelişim dönemine ait görevleri yerine getiremezse ve karşılaştığı problemlerle etkili bir şekilde baş edemezse uyum ve davranış problemleri görülebilir.
 - Davranış sorunları çeşitli ruhsal ve bedensel nedenlere bağlı iç çatışmaların davranışlara aktarılması sonucu oluşur.
 - Erken yaşlarda görülen davranış sorunları müdahale edilmezse ergenlikte, hatta yetişkinlikte ciddi davranış problemlerine, sosyal davranış sorunlarına ve akademik/iş yaşamıyla ilgili güçlükler yol açabilir.
 - Bu nedenle *okul öncesi dönem , davranış sorunlarının belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması açısından kritik bir dönemdir.*
 - Bebeklik döneminden itibaren davranış yönetimi mümkündür.

İçinde bulunulan yaş grubu ve gelişim özelliklerine göre önerilen disiplin uygulamaları

Yaş	Özerkliği dest. için	Uyg olm. davran. önl. için
12 ay ve önc.	<ul style="list-style-type: none">Fiziksel temas kurmakAğlamalarına cevap vermekGüvenli bağlanmayı desteklemek	<ul style="list-style-type: none">Uykuyu düzenlemekEvde çocuğu koruyucu düzenlemeler yapmak
12-18 ay	<ul style="list-style-type: none">Konuşmayı desteklemekGüvenli alanları oluşturmak	<ul style="list-style-type: none">Dikkatini başka yöne çekmek
18-48 ay	<ul style="list-style-type: none">Seçenekler sunmakDuygularını ifade etmeyi öğretmekİyi davranışlarını ödüllendirmek	<ul style="list-style-type: none">Kuralları açıkça belirtmekMolaÇocuğun bulunduğu çevreyi gözetim altında bulundurarak davranış öncesinde önlem almak

-
- Davranış yönetimi planlarının ve uygulamalarının başlangıç noktası, hedef davranışa karar vermektir.

Hedef davranış; değiştirilmesi hedeflenen ya da uygulanan bir program sonrasında çocuğun sergilemesi beklenen davranıştır.

→ arttırılması, azaltılması ya da tamamen ortadan kaldırılması amaçlanan davranış olabileceği gibi,

→ çocuğun davranış repertuarında hiç olmayan ve kazandırılması amaçlanan davranışlar da olabilir.

Arttırılması istenen hedef davranışlar; çocuğun davranış repertuarında olan, ancak yeterli süre, sıklık, yoğunlukta ortaya çıkmayan davranışlardır.

-Çocuk ders sırasında ara ara parmak kaldırıyor, ama genel olarak söz almadan derse katılıyor olabilir.

hedef davranış → parmak kaldırarak söz alma davranışını arttırmak

Azaltılması/tamamen ortadan kaldırılması istenen hedef davranışlar; yüksek süre, sıklık, yoğunlukta ortaya çıkan, çocuğun ve çevresindekilerin yaşamlarını olumsuz etkileyen davranışlardır.

-Çocuğun ders sırasında sürekli olarak tuvalete gitmek için izin istemesi dersin akışını engelleyen ve diğer çocukların öğrenmelerini olumsuz etkileyen, bu nedenlerle azaltılması gereken bir davranıştır.

-Arkadaşlarına vuran bir çocuğun ise bu davranışının azaltılması değil, ortadan kaldırılması gerekir.

Çocuğun davranış repertuarında hiç olmayan ve kazandırılması istenen davranışlar; çocuğun yaşam alanlarında etkili işlev görmesini sağlayan davranışlardır.

-iletişim becerileri yetersiz olan bir çocuk için

hedef davranış → arkadaşlarıyla iletişimi başlatma becerisi kazandırmak

Hedef davranışı nasıl belirlemelidir?

Hedef davranışın belirlenmesi, davranış yönetimi planının ve uygulanmasının ilk aşamasıdır.

- *Dolaylı değerlendirme teknikleri* (görüşmeler ve kontrol listeleri): Veriler çocuğun kendisinden ya da çocuğu yakından tanıyan kişilerden toplanır.
- *Doğrudan değerlendirme teknikleri* (testler ve doğrudan gözlem): Çocuğun o anki davranışına odaklanarak çocuğun performansı/davranışı hakkında gerçekçi ve objektif bilgiler sağlar. Bu özellikleri nedeniyle hedef davranışın belirlenmesi sürecinde daha fazla tercih edilmekle birlikte, süreçte öncelikle dolaylı değerlendirme tekniklerini kullanarak davranışa ilişkin veri toplamak, ardından doğrudan değerlendirme teknikleriyle elde edilen verileri harmanlamak, karşılaştırmak ve desteklemek daha zengin ve güvenilir verilere ulaşılmasını sağlar.

-
- ▶ *Hedef davranışın yalnızca değerlendirme verilerine dayalı olarak belirlenmesi yeterli değildir.* Hedef davranışın sosyal açıdan da önemli ve işlevsel olması gerekir.
 - ▶ Sosyal açıdan önemli ve işlevsel davranışlar;
 - doğal ortamlarda pekiştireç elde etmesini sağlayan,
 - karmaşık becerileri edinmesi için ön koşul olma özelliği taşıyan,
 - önemli diğer davranışları öğrenebileceği ve sergileyebileceği ortamlara erişimini kolaylaştıran,
 - diğerleriyle daha uygun ve destekleyici biçimde iletişim kurmasını sağlayan,
 - yaşına uygun,
 - azaltılması/ortadan kaldırılması amaçlanan davranışın yerine uygun davranışların kazandırılmasını olanaklı kılan,
 - anne-baba, bakıcı, eğitimci, arkadaş vb etkileşimde bulunduğu kişilerin yaşamlarını kolaylaştıran ve stres düzeylerini azaltan davranışlardır.

-
- Hedef davranış hem çocuğun, hem de çevresindeki diğer kişilerin yaşamını kolaylaştıracak nitelikte olmalıdır.
 - Davranış değerlendirme teknikleri ile belirlenen ve belirtilen özellikleri taşıyan birden fazla hedef davranış olabilir → öncelik sırası belirlenmelidir.

Güvenlik → kendisine ve arkadaşlarına zarar veren bir çocuk için saldırgan davranışların azaltılması, ayakkabı bağcığını bağlamasını öğrenmesinden önceliklidir.

İşlevsellik → anaokuluna yeni başlayan bir çocuk için özbakım becerilerinin desteklenmesi, akademik becerilerden daha önceliklidir.

Daha karmaşık davranışlar için ön koşul olma → yönergeleri takip etme becerisine sahip olmak pek çok akademik beceri için ön koşuldur.

Hedef davranışın tanımlanması

- Hedef davranış belirlendikten sonra tanımlanması gerekir. Hedef davranış tanımlarken dikkat edilmesi gereken iki nokta;

ölçülebilirlik

→ o ne yapıyor/ondan ne yapmasını bekliyorum?

gözlenebilirlik

«Ece hiperaktif bir çocuk» *yerine* «Ece ders sırasında ortalama 10 dk da bir yerinden kalkarak sınıf içinde dolaşır»

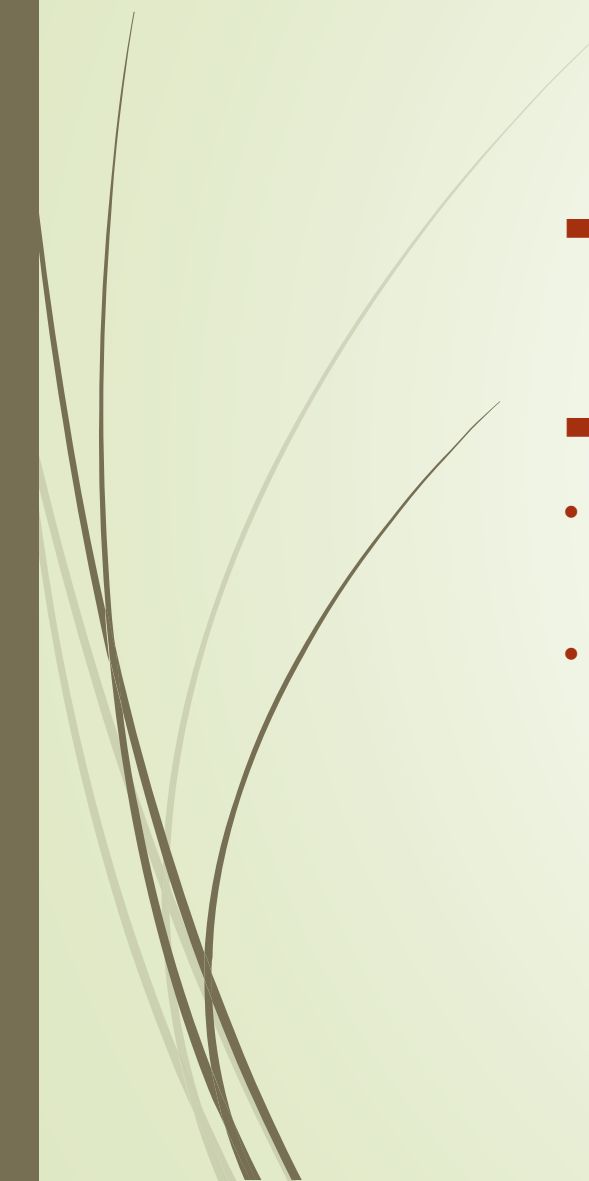
gibi bir ifade kullanmak daha uygun olur.

- *Hedef davranışların tanımına ilişkin kontrol listesi*

hedef davranışın kaç kere ortaya çıktığı (evet)

çocuk tarafından ne kadar süreyle sergilendiği (evet)

hedef davranışın gözlenebilir daha küçük parçalara bölünebilirliği (hayır)

-
-
- Hedef davranışlar belirlendikten, öncelik sırasına konulduktan ve tanımlandıktan sonra davranışta değişiklik meydana getirmek üzere bir plan hazırlanarak *uygulama* sürecine geçilir.
 - Bu noktadan itibaren,
 - çocuğun performansını uygulama öncesi, sırası ve sonrasında belirlemek, uygulamanın etkililiğini değerlendirmek,
 - uygulama sürecinde aksayan ya da uyarlamaya gereksinim duyulan noktalara ilişkin doğru kararlar alabilmek açısından sürekli olarak *veri toplanır*.

Veri toplama

Neden?

- ❖ Çocuğun uygulama öncesi performansını gerçekçi ve doğru bir şekilde tanımlamamızı sağlar (başlama düzeyi verileri).
- ❖ Uygulamanın devam eden ve sonuçlanan etkilerini görmemizi sağlar.
- ❖ Etkiye ve veriye dayalı karar vermemizi sağlayarak, uygulanan programın hesap verilebilirliğini artırır.

Örnek;

Amaç: Çocukların sosyal becerilerini geliştirmek için bir sosyal beceri öğretim programı hazırlamak ve uygulamak.

Veri toplama: Hangi sosyal becerileri öğreteceğim? (X Sosyal Beceri Ölçeği)

Veriler → sıraya girme, paylaşma, teşekkür etme becerilerini öğreteceğim.

Başlangıç düzeyi verisi → bu beceriler %10 düzeyinde sergileniyor.

Program uyg. başladıktan sonra veri toplamaya devam edilir (ara değerl.)

→ programda uyarlamaya/değişikliğe gerek var mı?

Program tamaml. sonra son değerlendirme → program amacına ulaştı mı?

Öğretim sonu verileri belirlenen sosyal becerilerin % 100 sergilendiğini gösteriyor

→ Program amacına ulaştı.

Veri toplama sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi için;

- ▶ Gözlenecek davranış ölçülebilir, gözlenebilir olarak tanımlanmalı,
- ▶ Gözlem ortamı ve zamanı önceden belirlenmeli, ortamda gerekli düzenlemeler yapılmalı, izinler alınmalı,
- ▶ Gözlem yapma sıklığı ve tekniği belirlenmelidir.

Hedef davranışın boyutları;

- **Sıklık:** Davranışın belli bir süre içinde (bir der saati, 15 dk vb) kaç defa ortaya çıktığı,
Ayşe 30 dk içinde 4 defa tuvalete gitmek için izin istedi.
- **Oran:** davranışın sıklığı/gözlem süresi.
Ayşe 10 dk lık boyama etkinliği sırasında dk da 0.5 kere oyuncağını ağızına aldı.
- **Süre:** Davranışın ne zaman başlayıp, ne zaman bittiği,
Ayşe 3 dk boyunca parmağını emdi.
- **Bekleme süresi:** yönergeyle davranışın başlaması arasında geçen süre,
Ayşe öğretmenin boyalarını çıkarın demesinden 8 dk sonra, boyalarını çıkardı.
- **Davranışın yapısı:** Davranışın şekli, nasıl görüldüğü,
Ayşe okuldan ayrılırken, arkadaşı ile göz teması kurarak «iyi akşamlar» dedi.
- **Şiddet:** Davranışın yoğunluğu,
Ayşe arkadaşıyla konuşurken, sesi sınıfın diğer köşesinden duyulur.
- **Yer:** Davranışın ortaya çıktığı yer (mekan, vücut)
Ayşe öfke nöbeti geçirirken, sol kulağına vurdu.

Kayıt teknikleri

► Kesin kayıt teknikleri

Olay kaydı: Hedef davranışın belli bir gözlem süresinde kaç kez sergilendiğini belirlemeye yarar. Bu tekniği kullanan kişi, davranış her ortaya çıktığında forma bir işaret koyarak, masanın üzerindeki nesneyi bir yerden başka bir yere geçirerek ya da elektronik bir sayaç kullanarak davranışın sıklığına ait veri toplayabilir.

Olay kaydı tekniği hem arttırılmak, hem azaltılmak istenen davranışlar için kullanılabilir. Başlangıcı ve bitişi kolay ayırt edilebilen davranışlar (nesnenin adını söyleme, toplama yapma vb) için uygundur.

Süre kaydı: Davranışın ne kadar süreyle sergilendiğini belirlemek için kullanılır. Başlangıcı ve bitişi kolay ayırt edilebilen davranışlar için uygundur. Görevle ilgilenme, belli bir oyunla oynama, yerinde oturma vb arttırılması istenen davranışlar, parmak emme, ağlama, öfke nöbeti vb azaltılması istenen davranışlar için etkili bir şekilde kullanılabilir.

Hedef davranış gözlem süresi içinde her meydana geldiğinde ne kadar sürdüğü kaydedilir. Örn; her yerinden kalktığına, ne kadar süre ayakta kaldığına ilişkin veri toplanır. Kronometre çalıştırılır, çocuk oturduğunda süre kaydedilir.

Bekleme süresi kaydı: Çocuğun belli bir davranışı göstermesi istendiğinden ne kadar sonra davranışı göstermeye başladığını belirlemek için kullanılır. Kronometre aracılığıyla süre belirlenebilir. 'Otur' yönergesi verildikten 5 dk sonra çocuk oturuyorsa bu süre azaltılmaya çalışılır.

► **Yaklaşık kayıt teknikleri**

Zaman aralığı: Başlangıcı ve bitişi kolay ayırt edilemeyen, çok sık gerçekleşen ve gerçekleşme süresi uzun olan davranışlar için kullanılabilir. Öncelikle bir gözlem süresi belirlenir. Ardından gözlem süresi eşit aralıklara bölünür (1dak, 15 sn vb). Aralık kıaldıkça doğru veri elde etme olasılığı artar. Her bir zaman aralığında hedef davranışın ortaya çıkıp çıkmadığı + veya - olarak işaretlenir. Parmak emme, ısırma, öfke nöbetleri vb için kullanılabilir.

Anlık zaman örnekleme kaydı: Birden fazla kişiyi aynı anda gözlemlemeye fırsat verir. Gözlem süresi zaman aralıklarına bölünür. Zaman aralığının sonunda hen bir çocuğun hedef davranışı gösterip göstermediği işaretlenir.

- **Anekdot kaydı:** Davranışın öncesi ve sonrasında neler olup bittiğine dair ayrıntılı biçimde veri toplamak için doğrudan gözlemlere yer verilir. ABC (Antecedents, Behavior, Consequence) veya **ÖDS** (Öncül, Davranış, Sonuç) **kaydı** olarak da adlandırılır. **Öncül;** davranış oluşmadan önce çevrede var olan ve davranışa zemin oluşturan durumları, **sonuç** ise davranışın devam etmesini, gerçekleşme süresinin/sıklığının artmasını/azalmasını sağlayan uyarıları ifade eder. Bu kayıt tekniği, **belli bir zaman aralığı ya da ortamda ortaya çıkan her şeyin yazımını** içerir. Tepki, davranış ve nedenlerine ilişkin **yorum yapılmaz**, sadece gözlenenler yazılır.

-
- Veri toplama sürecinde bağımsız bir gözlemciden davranışa ilişkin kayıt tutması istenerek, **gözlemciler arası güvenilirlik** belirlenebilir.
 - Gözlemciler arası güvenilirlik, iki bağımsız gözlemcinin birbirinden bağımsız olarak aynı davranışa ilişkin veri toplaması ve bu verilerin birbiri ile tutarlılık göstermesidir.
 - Gözlemciler eş zamanlı olarak veri toplayabilecekleri gibi, video kayıtlarını da inceleyebilirler.

Sağaltımı Planlama ve Uygulama

- Planlama aşamasında hangi davranış değiştirme stratejisinin kullanılacağına karar verilir.
- Problem davranışın yerine kazandırılacak davranışın, problem davranışla aynı **işlevi** karşıladığı ve sosyal bakımdan **kabul edilebilir** olup olmadığından emin olmalıdır.
- Davranış müdahale planının verimli olabilmesi için, planın uygulanmasından sorumlu kişilerin belirlenmesi ve planın hangi zaman aralığında uygulanacağına karar verilmelidir.

Davranışın işlevlerine göre önerilen stratejiler

Davranışın işlevi	Önerilen stratejiler
Dikkat çekme	<ul style="list-style-type: none">• Uygun olmayan davranışların etkin iletişim davranışları ve becerileri ile değiştirilmesi• Ayrımlı pekiştirme• Sönme
Kaçma/kaçınma	<ul style="list-style-type: none">• Uygun olmayan davranışların etkin iletişim davranışları ve becerileri ile değiştirilmesi• Ayrımlı pekiştirme• Sönme• Uyarıcıların kontrol altına alınması

Duyusal olarak yapmaktan hoşlanma

- Aynı gereksinimi karşılayan kabul edilebilir davranışlara yönlendirme
- Uygun olmayan davranışların etkin iletişim davranışları ve becerileri ile değiştirilmesi
- Ayrımlı pekiştirme
- Sönme
- Uyarıcıların kontrol altına alınması

Elde etmek isteme

- Uygun olmayan davranışların etkin iletişim davranışları ve becerileri ile değiştirilmesi
- Ayrımlı pekiştirme
- Sönme
- Uyarıcıların kontrol altına alınma

-
- Yaygın olarak kullanılan planlardan biri «**olumlu davranış desteği**»dir. Olumlu davranış desteğinde amaç; davranışları ortadan kaldırmak değil, **davranışın amacını anlamak**tır. Bu şekilde çocuk, aynı amaca ulaşmak için, yeni prososyal davranışlarla problem davranışını değiştirebilir.
 - Olumlu davranış desteğinden sonuç alabilmek için süreç tüm ortamlarda (ev, okul vb) uygulanmalıdır.
 - Olumlu davranış desteğinde öncelikle problem davranışın işlevi belirlenir, sonrasında ise **davranış destek planı** hazırlanır. Davranış destek planı; problem davranışın ortaya çıkmasını önlemek için çevreyi, etkinlikleri, programı ve/veya çocuğun etkileşimlerini değiştirmeye yönelik belirli stratejileri (öncülleri değiştirmek için kullanılan davranış öncesi uyarlamalar) ve problem davranışın yerine geçebilecek yeni becerileri öğretmek için belirli yöntemleri içerir.

Davranış değiştirme stratejileri

- Davranış değiştirme, istenmeyen davranışı olumlu ya da olumsuz pekiştirme sayesinde daha istenen davranışlarla değiştiren, edimsel koşullanma ilkelerine dayanan bir sağaltım yaklaşımıdır.

sadece **istenmeyen davranışı ortadan kaldırma** değil,

aynı zamanda **yeni davranış kazandırma** ve

kazanılmış davranışları sürdürmeyi de kapsar.

- Çocuk davranışı sonucunda hoşuna giden bir durumla karşılaştığında memnuniyet ve doyum düzeyi artar. O davranışı aynı durumda aynı sonucu elde etmek için tekrar eder.

- Davranışı sonucunda hoş olmayan bir durumla karşılaştığında davranışı tekrar etme eğilimi göstermez.

dller → sosyal/maddi pekiştirenler

olumsuz sonuçlar → mola, ödüllerin kaybı

Kural koyma

- Kural koymanın amacı; çocuklara onlardan beklenen iyi davranışları öğretmektir.
- Çocuklar kurallar sayesinde,
 - kendisinden nelerin beklendiğini,
 - neleri yapmasının uygun/uygun olmadığını bilir. Bu durum ebeveynlerin, öğretmenin ve çocukların işlerini kolaylaştırır.
 - kurallar çocukların kendilerini yönetmelerine de yardım eder.
- Kurallar çocukların yaşlarına uygun olmalı (kabul edilebilirliğini kolaylaştırır), kısa olmalı, kolay hatırlanabilir olmalı, çocukların anlayabileceği bir sonucu olmalı, uygulanabilir olmalıdır.

-
- Kurallar çocukla/çocuklarla birlikte belirlenmeli,
 - Yazılı, görsel materyaller, örnekler, rol oynama vb kullanılarak çocuğun öğrenmesi sağlanmalı,
 - Yeterli sayıda (3-5) olmalı (çok sayıdaki kurallar çocuğun hatırlamasını zorlaştırır),
 - Kurallar konulurken olumlu sözcükler kullanılmalıdır.
 - bağırma → sessiz ol, alçak sesle konuş
 - koşma → yavaş yürü
 - oyuncağı elinden alma → oyuncacağı arkadaşınla paylaş
 - Kurallar belirlendikten sonra uygulanması konusunda kararlı ve tutarlı olmalıdır.

Çevresel düzenlemeler yapma

Çevresel düzenlemeler

- eğitim ortamında
- eğitim etkinliklerinde yapılabilir.

Örnekler

► *Değiştirilmek istenen (hedef) davranış:* Saldırganlık (vurma, bağırma, yere dökme)

Davranışın işlevi: Kaçma, duygusal hazza ulaşma

Önerilen stratejiler: Çocuklar için enerjilerini boşaltabilecekleri, hareketli oyunlar oynayabilecekleri alanlar oluşturmak, bireysel çalışmalar için daha az uyaran içeren, sessiz alanlar oluşturmak

İlgi çekici malzemeler kullanma

- *Değiştirilmek istenen (hedef) davranış:* Tartışmak, vurmak, itmek, itiraz etmek

Davranışın işlevi: Elde etmek, dikkat çekmek

Önerilen stratejiler: Çocuğun zorlandığı etkinliklerde ilgisini çeken nesnelere (sevdiği bir çizgi film karakterinin çıkartması vb) ulaşmasını sağlamak

Yönergeyi başka birinin vermesi

- *Değiştirilmek istenen (hedef) davranış:* İnatlaşma

Davranışın işlevi: Kaçma (ayakkabımı yardımsız giymek istemiyorum)

Önerilen stratejiler: Başka bir eğitimci ayakkabısını artık kendisinin giymesi gerektiğini söyleyebilir.

Parçalara bölerek görevi kolaylaştırma

- *Değiştirilmek istenen (hedef) davranış:* Bağırma, etrafı dağıtma
Davranışın işlevi: Kaçma (matematik ödevimi yapmak istemiyorum)
Önerilen stratejiler: Çocuğun yapmayı reddettiği görevler , küçük adımlar halinde, aşama aşama çocuğa sunulabilir. Her adıma özel yönergeler verilebilir.

Ders öncesi öğretme

- *Değiştirilmek istenen (hedef) davranış:* Yönergeleri reddetmek, öğretmenle tartışmak, ders esnasında mırıldanmak
Davranışın işlevi: Kaçma (matematik problemlerini çözmek istemiyorum)
Önerilen stratejiler: Çocuğun anlamakta zorlandığı problemlerin benzerleri ders öncesinde birlikte çözülerek öğretilir. Örn; matematik formülleri ile ilgili hafıza kartları hazırlanabilir.

Daha açık yönergeler verme

- Değiştirilmek istenen (hedef) davranış: Yönergeleri reddetmek, söylenenleri yapmamak

Davranışın işlevi: Kaçma, dikkat çekme (oyuncakları toplamak/bu etkinliği yapmak istemiyorum. Benimle ilgilenmenizi istiyorum)

Önerilen stratejiler: Çocuğun göz hizasına inerek göz teması kurun ve net bir şekilde ne yapmasını istediğinizi söyleyin (mavi kalemi kalem kutuna koymayı istiyorum). Yönergeyi tekrar etmeden 5 sn bekleyin.

► **Seçenek sunma**

Çocuklara seçme şansını verildiğinde işbirliğine daha yatkın oldukları gözlenmiştir. Seçenek sunmak (yiyecek, içecek, etkinlik, materyal, oyuncak, ortam vb) çocukların tek bir seçenek konusunda inatçı ve ısrarcı olmalarını önler.

Kaynakça

- Gözün Kahraman, Ö.& Uğur Ulusoy, R. 2018. Davranışsal müdahale. 93-123. Davranış Yönetimi (Edt.: G. Akoğlu, F. Elibol. s. 9-31. Hedef Yayıncılık, Ankara.
- Olçay Gül, S.& Koç, M. 2018. Davranışın tanımlanması ve değerlendirilmesi. Davranış Yönetimi (Edt.: G. Akoğlu, F. Elibol. s. 69-92. Hedef Yayıncılık, Ankara.